

Nr 34

Socialförsäkringsutskottets betänkande i anledning av motion om ändrade regler för återbetalning av studiemedel m. m.

Motionen

I motionen 1972: 979 av herr Molin m. fl. (fp) hemställs bl. a. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag till innevarande års riksdag angående sjukförsäkringsvillkoren för studerande.

Motionen behandlas i detta betänkande endast i vad den avser nyss redovisade yrkande. Det andra yrkandet i motionen behandlar utskottet i annat sammanhang.

Gällande bestämmelser

Studiemedelsförordningen

Studerande vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningslinjer är berättigade till studiemedel enligt bestämmelserna i studiemedelsförordningen (1964: 401, ändrad senast 1972: 182). Studiemedel utgår efter särskild ansökan hos den lokala studiemedelsnämnden och beviljas som regel för två terminer i sänder. Respektive terminsbelopp kan vanligen kvitteras ut vid terminens början. Nyinskriven studerande erhåller studiemedel utan någon föregående prövning av hans lämplighet för studierna. Till annan studerande utgår studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han uppnått måste anses sannolikt att han kommer att slutföra studierna inom normal tid. Vid studiemeritprövningen skall skälig hänsyn tas till förhållanden av personlig natur, som kan antas ha inverkat på studieresultaten, t. ex. sjukdom och barnsbörd.

Studiemedel utgår till heltidsstuderande och till sådan deltidsstuderande som bedriver studierna på minst halvtid och som på grund av förvärvsarbete, vård av egna barn eller av andra särskilda skäl ej kan bedriva studier på heltid. Studiemedlen utgör per termin för heltidsstuderande 70 % och för deltidsstuderande 35 % av basbeloppet. För studerande med minderårigt barn utgår dessutom barntillägg med 12,5 % av basbeloppet. Har den studerande eller, om han är gift, hans make inkomst eller förmögenhet reduceras studiemedlen enligt särskilda regler. Av studiemedlen utgör viss del ett icke återbetalningspliktigt bidrag. Detta utgör per termin för heltidsstuderande 875 kr. och för deltidsstuderande 440 kr. Resten av studiemedlen skall återbetalas enligt särskilda bestämmelser.

Lagen om allmän försäkring

Enligt lagen om allmän försäkring är alla — således även studerande — som har en viss årsinkomst av förvärvsarbete obligatoriskt sjukpenningförsäkrade för dels en grundsjukpenning, dels en tilläggssjukpenning som beror av inkomstens storlek. Därjämte är gift försäkrad samt ensamstående försäkrad med hemmavarande barn under 16 år obligatoriskt försäkrad för grundsjukpenning. En studerande som inte alls eller endast i ringa utsträckning ägnar sig åt förvärvsarbete kan teckna frivillig sjukpenningförsäkring eller försäkra sig för sjukpenningtillägg till den obligatoriska sjukpenning, vartill han eller hon är berättigad. Enligt den obligatoriska sjukpenningförsäkringen utgår grundsjukpenning med 6 kr. per dag, medan tilläggssjukpenningens storlek varierar mellan 1 och 46 kr. per dag. Försäkrade i de vanligaste inkomstlägena kompenseras för ca 80 % av inkomstbortfallet. Sjukpenning på grund av den frivilliga försäkringen utgör lägst 6 och högst 15 kr. per dag. Sjukpenningtillägg och sjukpenning enligt den obligatoriska försäkringen får tillsammans utgöra högst 15 kr. per dag. Karenstiden för den frivilliga försäkringen för studerande är 18 dagar. Frivillig försäkring kan meddelas individuellt eller kollektivt. Individuell försäkring kan emellertid i regel endast tecknas av den som har god hälsa och inte fyllt 55 år. Vid s. k. kollektivt inträde i den frivilliga försäkringen lämnas dispens från ålders- och hälsovillkoren. Sjukpenning eller sjukpenningtillägg på grund av frivillig försäkring utgår inte vid havandeskap utan endast vid sjukdom.

Kvinnlig försäkrad, som är inskriven hos allmän försäkringskassa eller skulle ha varit inskriven om hon fyllt 16 år, har enligt lagen om allmän försäkring vid barnsbörd rätt till *moderskapspenning*, som uppgår till 1 080 kr. Vid flerbörd tillkommer 540 kr. för varje barn utöver ett.

Om en kvinnlig försäkrad i anledning av barnsbörd avhåller sig från förvärvsarbete, har hon enligt 3 kap. 13 § lagen om allmän försäkring rätt till *tilläggssjukpenning*, även om sjukdom inte föreligger. En förutsättning är dock att hon omedelbart före nedkomsten eller den beräknade tidpunkten därför under minst 270 dagar i följd varit placerad i sjukpenningklass nr 3 eller högre, dvs. haft minst 2 600 kr. i arbetsinkomst, eller skulle ha varit placerad i sådan sjukpenningklass, om hon fyllt 16 år. Tilläggssjukpenning utgår tidigast fr. o. m. den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för nedkomsten. Sjukpenningen utgår endast för dag då kvinnan avhåller sig från förvärvsarbete, dock högst 180 dagar. Om kvinnan under denna tid utför förvärvsarbete mer än trettio dagar upphör rätten till fortsatt sjukpenning. Fr. o. m. den trettionde dagen efter förlossningsdagen utgår tilläggssjukpenning i anledning av barnsbörd endast under förutsättning att kvinnan har eller på grund av sjukdom är förhindrad att ha barnet i sin vård. Barntillägg utgår ej till sjukpenning vid barnsbörd.

Tidigare riksdagsbehandling

Frivillig försäkring för tilläggsjukpenning vid barnsbörd i vissa fall

I samband med att riktlinjerna för den nuvarande moderskapsförsäkringen drogs upp undersökte *socialförsäkringsutredningen* (SOU 1954: 4) möjligheten att låta den frivilliga sjukpenningförsäkringen utfalla även i samband med barnsbörd. Tanken avvisades av utredningen och sedermera av riksdagen (2 LU 1954: 32) med hänsyn till de stora avgiftshöjningar en sådan ordning skulle medföra och med hänvisning till att anslutningen till den frivilliga försäkringen av dem som endast var intresserade av sjukförmånerna skulle hämmas.

I anslutning till proposition nr 90 med förslag till lag om allmän försäkring m. m. till 1962 års riksdag väcktes motioner med förslag att sjukpenningtillägg på grund av frivillig försäkring skulle kunna utgå i viss utsträckning i samband med barnsbörd samt att statsbidrag till försäkringskassornas utgifter i dylika fall skulle utgå med 50 procent av utgifterna. Andra lagutskottet avstyrkte i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 27 motionerna med hänvisning bl. a. till att det varken från principiella eller statsfinansiella synpunkter var motiverat att för finansieringen av en frivillig försäkring anlita statsmedel i sådan omfattning som motionärerna förordat.

Vid envar av 1965—1970 års riksdagar hade riksdagen i anledning av motioner att ta ställning till frågan om frivillig tilläggsjukpenning vid barnsbörd. Samtliga dessa år avslogs motionerna under hänvisning till 1962 års beslut (2LU 1965: 71, 1966: 11, 1967: 6, 1968: 20, 1969: 5 och 1970: 5).

Sjukförsäkring för studerande

I motioner, som väcktes i anslutning till *prop. 1967: 48* med förslag om ökat statligt stöd till hälso- och sjukvård samt motionsverksamhet vid högre utbildningsanstalter, yrkades bl. a. att riksdagen måtte i princip besluta att studerande vid postgymnasiala läroanstalter skulle omfattas av obligatorisk sjukförsäkring. Andra lagutskottet, som behandlade motionerna i sitt utlåtande 1967: 48, ansåg sig inte kunna tillstyrka förslagen om ett principbeslut. Därvid framhöll utskottet bl. a. att frågans ändamålsenliga lösning syntes bättre betjänt av att det i propositionen förutskickade utredningsarbetet fick ske i så fria former som möjligt. Utskottet förklarade sig emellertid dela motionärernas uppfattning att det var angeläget att frågan om trygghet vid sjukdom för studerande vid de högre utbildningsanstalterna snarast fick en tillfredsställande lösning. Riksdagen anslöt sig till utlåtandet.

1968 års riksdag behandlade motioner med yrkanden om utredning av frågan om någon form av havandeskapsersättning för studerande. På hemställan av andra lagutskottet (2LU 1968: 22) avslogs motionerna med hänvisning till det utredningsarbete, som sedan 1967 pågick inom riksrevisionsverket.

Med liknande motivering avslog 1970 års riksdag en motion om rätt för studerande diabetiker till frivillig sjukpenningförsäkring (2LU 1970: 39).

Vid 1971 års riksdag väcktes en motion med i huvudsak samma innebörd som den nu behandlade. I sitt av riksdagen godkända betänkande nr 43 avstyrkte socialförsäkringsutskottet motionen med hänvisning till att riksrevisionsverket nyligen färdigställt en promemoria med överväganden och förslag angående sjukförsäkring för studerande.

Utredningsförslag

Frågan om utvidgat sjukförsäkringsskydd för studerande aktualiserades under förarbetet till ovannämnda prop. 1967: 48. En arbetsgrupp inom dåvarande ecklesiastikdepartementet föreslog i en promemoria den 22.9.1966 (stencil E 1966: 14) att studerande som villkor för att få studiemedel skulle sjukpenningförsäkra sig för högsta möjliga dagsersättningsbelopp enligt den gällande frivilliga studerandeförsäkringen. Detta innebar en sjukpenning av 15 kr. per dag och en karenstid av 18 dagar. Vidare borde det enligt förslaget finnas möjlighet att teckna försäkring för ytterligare 5 kr. per dag. Under den följande remissbehandlingen tillstyrkte de flesta remissinstanserna i princip arbetsgruppens förslag men vissa invändningar restes mot förslagets utformning. Arbetsgruppens förslag ledde inte till lagstiftning.

Riksrevisionsverket

I juni 1967 fick riksrevisionsverket Kungl. Maj:ts uppdrag att i samråd med centrala studiehjälpsnämnden (CSN), riksförsäkringsverket och dåvarande medicinalstyrelsen utreda de frågor som är förbundna med en utvidgning av sjukförsäkringsskyddet för studerande. Inom riksrevisionsverket upprättades sedermera den 29.10.1971 dagtecknad promemoria "Sjukförsäkring för studerande" med förslag i ämnet. Promemorian jämte samrådsmyndigheternas yttranden över den har den 8.2.1972 överlämnats till Kungl. Maj:t.

Riksrevisionsverkets förslag innebär i huvudsak följande. Alla studerande som uppbär studiemedel enligt studiemedelsförordningen föreslås bli obligatoriskt sjukpenningförsäkrade. Anslutningen till sjukförsäkringen skall ske kollektivt genom CSN. Genom en sådan anslutningsform ges

också möjlighet för studerande med diabetes att komma i åtnjutande av försäkringsskyddet. Studerande som inte uppbär studiemedel skall frivilligt kunna ansluta sig till försäkringen, om han studerar vid läroanstalt som omfattas av studiemedelsförordningen. Sjukpenningen föreslås bli 25 kr. om dagen för studerande med fulla heltidsstudiemedel och 13 kr. om dagen för den som har studiemedel i mindre omfattning. Karenstiden bör enligt förslaget vara sju dagar. Det beräknas att premien med denna karenstid och ett statsbidrag på 20 % av försäkringskostnaderna kommer att uppgå till 35 kr. resp. 19 kr. per termin beroende på om sjukpenningen är 25 kr. eller 13 kr. I fråga om sjukpenning till studerande vid hushållsarbete avger verket inte något förslag. I promemorian hänvisas i detta avseende — under uttalande att frågan får lösas i ett större sammanhang — till familjepolitiska kommitténs arbete.

Familjepolitiska kommittén

Familjepolitiska kommittén, som haft i uppdrag att utreda frågan om samhällets ekonomiska stöd åt barnfamiljerna, har i maj 1972 avlämnat sitt slutbetänkande "Familjestöd" (SOU 1972: 34). I betänkandet behandlas bl. a. kontantstödet i samband med barnsbörd. Kommittén förslår att moderskapsförsäkringen såvitt angår kontantförmåner omvandlas till en föräldraförsäkring. Föräldrarna skall själva få bestämma vem av dem som skall stanna hemma och sköta barnet. Det huvudsakliga stödet, föräldrapenningen, är tänkt att ge ett grundläggande försörjningsstöd åt alla som väntar eller nyligen fått barn, oberoende av deras tidigare yrkesverksamhet, således även studerande. Föräldrapenningen — som ersätter nuvarande moderskapspenning och tilläggsjukpenning vid barnsbörd — skall alltid utgå med minst 20 kr. per dag till den av föräldrarna som stannar hemma för att ta vård om barnet. Om den förälder som stannar hemma har rätt till högre sjukpenning än 20 kr. per dag skall föräldrapenning utgå med sjukpenningens belopp. Ersättningstiden förlängs från 180 dagar till 240 dagar. Det lagstadgade anställningsskyddet föreslås utsträckt till att omfatta också fadern och till att gälla i åtta månader. Fadern får dessutom möjlighet att vara hemma högst tio dagar i samband med barnets födelse. Under dessa tio dagar kan alltså föräldrapenning utgå till båda föräldrarna samtidigt.

I fråga om föräldrapenning som överstiger garantinivån, dvs. 20 kr. om dagen, menar kommittén att man, liksom för tilläggsjukpenningen inom den nuvarande moderskapsförsäkringen, bör kräva att föräldern under viss tid före nedkomsten varit placerad i viss lägsta sjukpenningklass. Den nuvarande kvalifikationstiden, 270 dagar, bör emellertid enligt kommittén sänkas till 180 dagar. Kommittén föreslår, med hänsyn till att den föreslagna garantinivån på 20 kr. motsvarar en sjukpenningklass mellan de nuvarande sjukpenningklasserna nr 10 och 11,

att det för föräldrapenning som överstiger garantinivån bör fordras att vederbörande varit placerad i lägst klass 11 under minst 180 dagar före nedkomsten. Kommittén påpekar (s. 255) att vissa grupper som nyligen trätt ut i förvärvslivet, t. ex. från att ha varit studerande, även med den nya regeln kan hamna utanför kretsen av dem som är berättigade till föräldrapenning över garantinivån. Här emot framhåller kommittén emellertid att införandet av garantinivån medför en kraftig förstärkning av grundskyddet även för dessa grupper.

Sjukpenningutredningen

Den år 1970 tillsatta sjukpenningutredningen har i september 1972 avlämnat sitt betänkande "Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m." (SOU 1972: 60). Utredningen, som enligt direktiven haft att utreda de tekniska förutsättningarna för att inordna sjukpenning vid sjukdom och yrkesskada samt vissa andra förmåner i beskattningssystemet, har funnit att sådana förutsättningar finns. Utredningen anser att skatteplikten bör omfatta bl. a. sjukpenning enligt AFL men föreslår att sjukpenning från hemmamekeförsäkringen och den frivilliga sjukpenningförsäkringen för hemmamekar och studerande undantas från beskattning. Utredningen erinrar i detta sammanhang (s. 109) om att sjukpenningförsäkringen är uppbyggd på inkomstbortfallsprincipen men att denna princip inte ligger till grund för hemmamekeförsäkringen och den frivilliga försäkringen.

Utredningens förslag innebär att sjukpenningen anknyts direkt till den hos försäkringskassan registrerade årsinkomsten utan användning av sjukpenningklasser. Med årsinkomst avses liksom f. n. den beräknade framtida inkomsten av förvärvsarbete. Utredningen föreslår en höjning av den nedre inkomstgränsen för tillhörighet till sjukpenningförsäkringen från 1 800 kr. till 4 500 kr., dvs. samma inkomstgräns som gäller för skyldighet att avlämna allmän självdeklaration.

I fråga om studerande föreslår utredningen bl. a. en höjning av det belopp, för vilket frivillig sjukpenning resp. sjukpenningtillägg kan tecknas av hemmamekar och studerande, så att de totala sjukpenningförmånerna kommer att uppgå till högst 20 kr. skattefritt per dag.

Slutligen kan påpekas att utredningen, för den händelse föräldrapenning enligt familjepolitiska kommitténs förslag införs, anser att denna förmån bör beskattas och att den föreslagna garantinivån därvid bör uppräknas från 20 till 30 kr. per dag.

Utskottet

Enligt den obligatoriska sjukpenningförsäkringen utgår grundsjukpenning med sex kr. om dagen till den som har en årsinkomst av minst 1 800 kr. och tilläggsjukpenning med ett belopp som varierar mellan 1 och 46 kr. om dagen till den som har en inkomst av minst 2 600 kr.

om året. För denna försäkring gäller inte någon karenstid. Därjämte är gift försäkrad och ensamstående med hemmavarande barn under 16 år obligatoriskt försäkrad för grundsjukpenning enligt den s. k. hemmamakeförsäkringen. Studerande som saknar inkomst av förvärvsarbete och därför inte får någon sjukpenning från den obligatoriska försäkringen kan teckna frivillig sjukpenningförsäkring. Likaså kan en studerande med små inkomster frivilligt försäkra sig för sjukpenningtillägg utöver den obligatoriska sjukpenning som han är berättigad till. Högsta försäkringsbelopp enligt den frivilliga försäkringen är 15 kr. om dagen och karenstiden är 18 dagar.

Kvinnlig försäkrad, som är bosatt i Sverige, får vid barnsbörd moderskapspenning med normalt 1 080 kr. Dessutom har hon, under den tid hon avhåller sig från förvärvsarbete i anledning av barnsbörden, rätt till tillägssjukpenning under högst 180 dagar om hon under de nio månaderna närmast före nedkomsten haft en viss lägsta arbetsinkomst. Ersättning på grund av den frivilliga försäkringen utgår inte vid barnsbörd.

I motionen framhålls att det från både rättvise- och trygghetssynpunkt är otillfredsställande att den som lever på studiemedel inte kan få sjukpenning från den obligatoriska försäkringen. Motionärerna erinrar om att frågor som sammanhänger med utvidgning av sjukförsäkringsskyddet för studerande varit föremål för utredning under flera år och framhåller det angelägna i att dessa frågor får en snar lösning. Motionärerna tar också upp frågan om sjukpenning till kvinnliga studerande vid havandeskap och påpekar att de flesta kvinnliga studerande f. n. inte kan få tillägssjukpenning vid barnsbörd. Motionärerna förklarar sig förutsätta att denna fråga kommer att tas upp i anslutning till att riksdagen föreläggs förslag till lösning av sjukförsäkringsvillkoren för studerande.

Vid förra årets riksdag behandlades en motion med i huvudsak samma innebörd som den förevarande. På hemställan av socialförsäkringsutskottet (SfU 1971: 43) avlog riksdagen motionen med hänvisning till en av riksrevisionsverket nyligen färdigställd promemoria, "Sjukförsäkring för studerande". Denna promemoria jämte yttranden av vissa samrådsmyndigheter har i februari 1972 överlämnats till Kungl. Maj:t och har därefter remissbehandlats. Enligt riksrevisionsverkets förslag skall alla studerande som uppbär studiemedel bli obligatoriskt sjukpenningförsäkrade medan studerande, som inte uppbär studiemedel men studerar vid läroanstalt som omfattas av studiemedelsförordningen, skall få möjlighet att frivilligt ansluta sig till försäkringen. Sjukpenningen föreslås bli 25 resp. 13 kr. om dagen beroende på i vilken omfattning den studerande uppbär studiemedel. Karenstiden skall enligt förslaget vara sju dagar och premien beräknas till 35 resp. 19 kr. per termin. I fråga om sjukpenning till studerande vid havandeskap hänvisar verket, utan att avge något eget förslag, till familjepolitiska kommitténs arbete.

Familjepolitiska kommittén har i maj 1972 avlämnat sitt slutbetänkande "Familjestöd" (SOU 1972: 34), i vilket man föreslår att nuvarande moderskapspenning och tilläggssjukpenning vid barnsbörd ersätts av en föräldrapenning, som skall kunna utgå till såväl fadern som modern. Föräldrapenning skall enligt förslaget alltid utgå med minst 20 kr. om dagen under högst 240 dagar till den av föräldrarna som stannar hemma för att ta vård om barnet. Om den hemmavarande föräldern har rätt till högre sjukpenning än 20 kr. skall föräldrapenning utgå med samma belopp som sjukpenningen under förutsättning att föräldern varit placerad i lägst sjukpenningklass 11 under minst 180 dagar före barnets födelse. Kommitténs förslag har remissbehandlats och är f. n. föremål för överväganden i socialdepartementet.

Den år 1970 tillsatta sjukpenningutredningen har i sitt i september 1972 avlämnade betänkande "Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m." (SOU 1972: 60) föreslagit att bl. a. sjukpenning enligt AFL skall beskattas. Enligt utredningens förslag, som f. n. remissbehandlas, skall dock sjukpenning från hemmameförsäkringen och den frivilliga sjukpenningförsäkringen för hemmamakar och studerande undantas från beskattning. Utredningen föreslår vidare en förbättring av den frivilliga försäkringen, så att de sammanlagda sjukpenningförmånerna kommer att uppgå till högst 20 kr. skattefritt per dag.

I likhet med motionärerna anser utskottet angeläget att frågan om sjukförsäkring för studerande, vilken varit föremål för utredning under ett flertal år, får en snar lösning. Utskottet anser emellertid att man bör avvakta den vidare behandlingen av de redovisade utredningsförslagen, vilka alla — om de genomförs — kommer att medföra förbättringar av sjukförsäkringsvillkoren för studerande. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionen 1972: 979, i vad den behandlas i detta betänkande.

Stockholm den 7 november 1972

På socialförsäkringsutskottets vägnar

TORSTEN FREDRIKSSON

Närvarande: herrar Fredriksson (s), Carlsson i Vikmanshyttan* (c), Lundberg (s), Jonsson i Mora* (fp), fröken Sandell (s), herrar Ringaby (m), Karlsson i Ronneby (s), Magnusson i Nennesholm (c), fru Håvik (s), fröken Pehrsson (c), herrar Marcusson (s), Olsson i Stockholm* (vpk), fröken Bergström (fp), herrar Signell (s) och Andersson i Ljung (m).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herr Jonsson i Mora (fp) och fröken Bergström (fp), som ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "I likhet" och slutar med "till motionsyrkandet" bort ha följande lydelse:

Redan 1967 erhöll riksrevisionsverket Kungl. Maj:ts uppdrag att utreda frågan om sjukförsäkringsvillkoren för studerande. Verket har först i februari 1972 redovisat resultatet av sin utredning genom att till Kungl. Maj:t överlämna promemorian "Sjukförsäkring för studerande". Denna har ännu inte lett till att riksdagen förelagts förslag i ämnet. Det är som motionärerna framhåller ytterst angeläget att frågan om de studerandes sjukförsäkringsskydd äntligen ges en tillfredsställande lösning. Enligt utskottets mening har denna fråga inte sådant samband med de förslag som framlagts av familjepolitiska kommittén och sjukpenningutredningen att man bör eftersträva en samtidig lösning av frågorna utan förslag rörande de studerandes sjukförsäkringsvillkor bör kunna framläggas separat. Med hänsyn till att tiden nu är så framskriden att en begäran härom inte, som motionärerna hemställt, kan effektueras under innevarande år, vill utskottet på det sättet tillstyrka motionen att utskottet begär att förslag i frågan snarast föreläggs riksdagen, så att nya regler kan träda i kraft den 1 juli 1973.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1972: 969, i vad den behandlas i detta betänkande, begär att Kungl. Maj:t snarast framlägger förslag angående sjukförsäkringsvillkoren för studerande.

